

DISCURS PRONUNCIAT PEL SENYOR ANDREU MAS-COLELL AMB MOTIU DE LA SEUA INVESTIDURA COM A DOCTOR HONORIS CAUSA PER LA UNIVERSITAT D'ALACANT

Començaré per on s'ha de fer: vull agrair-los de tot cor l'honor que m'acaben de concedir. Si sucumbira a la temptació d'afirmar que no m'ho meresc, em tem que l'excés de cortesia seria, en veritat, descortesia cap a la decisió que vostès han pres. Serà millor que em limite a complaure'm en la circumstància. Em complac, en primer lloc, de forma genèrica perquè, com negar-ho, sóc acadèmic i els acadèmics som de gènere vanitós. Però també de manera específica em complau que aquest reconeixement provinga de la Universitat d'Alacant. I això per dues raons. La primera és de tipus molt personal. La meua família paterna procedeix de terres d'Alacant, de la localitat de Xaló, a la Marina Alta. Mon pare va tenir en sa vida tres passions: la família, el treball i la caseta de Xaló. Les dues primeres li van donar moltes alegries però també, almenys el seu fill, algun disgust. En canvi, la tercera només li va donar alegries. Podran vostès imaginar-se la satisfacció que va ser per a mi, i voldria creure que per a ell, poder comunicar-li, ja en els seus últims dies, la notícia d'aquest títol. Per això, la meua eterna gratitud. Els meus vincles amb Alacant, ja veuen vostès, augmenten: aquest títol, d'una banda, però també la caseta de Xaló. Dels dos em sent orgullós i els dos cuidaré amb cura.

La meua segona raó és menys sentimental. Considere un honor especial rebre aquest títol per la Universitat d'Alacant. La Universitat d'Alacant en general, i la Facultat d'Econòmiques en particular, són exemples assenyalats del notable progrés de la universitat espanyola en els últims vint anys. La universitat espanyola té més crítics, sobretot dels poc donats a fer distincions, dels que li correspondrien per una consideració assossegada dels fets. Jo invitaria molts dels crítics que m'acompanyaren en un passeig que començara fa vint anys i que acabara, més o menys, avui i, més o menys, ací. Comprovarien que queda, sí, molt per caminar però que també és molt el camí recorregut. A pesar que aquest marc desaconsella incursions en el terreny de la política, no puc resistir-me a observar que en aquest progrés és inevitable veure la influència benèfica d'eixa varietat de la mà invisible que és l'autonomia i del desig, per tant, que els camins que enfilen el futur hi siguen respectuosos.

I, finalment, *last but not least*, moltes gràcies a la professora Carmen Herrero i als seus col·legues de la Facultat d'Econòmiques. No sé si em reconec en la seua *laudatio*. Però tinguen per segur que, almenys figurativament, em pose roig. M'inquieta un poc que haja sacrificat molt del seu escàs temps i de la seua abundant energia a llegir eixos articles que un ha escrit amb amor però que, ai!, sempre m'han eixit més abstrusos del que hauria desitjat. Però, d'altra banda, quin plaer tenir com a padrina algú per a qui l'obra d'un és un llibre obert! Com vostès ja saben, la meua primera formació com a economista va ser a Barcelona, entre 1962 i 1966. No els diré ara, perquè no seria veritat, que tot ho dec a aquests anys de formació. Però si els diguera el contrari tampoc seria cert. Hi ha continuïtat intel·lectual entre el que era aleshores i el que sóc ara. No és una continuïtat evident, però és real, i si tenen vostès la paciència suficient (poca elecció els queda, em tem) els ho explicaré. Primer, voldria, no obstant això, resoldre la dificultat de com donar-los aquesta explicació sense, al mateix temps, convertir aquesta ocasió en una narcisista autobiografia intel·lectual. Recorreré a un mètode ben conegut. M'inventaré un ens fictici anomenat "la meua generació". Això em permetrà d'ara endavant parlar en plural. Vaja per davant que demane excuses a qualsevol company de generació que no se senta reconegut en el meu retrat.

Una característica important del clima intel·lectual dels anys seixanta va ser el recel cap a la institució i la idea del mercat. És bo recordar, per a entendre-ho, que els anys trenta estaven no més lluny dels seixanta que els seixanta estan de nosaltres. L'ombra de la Gran Depressió (que, en el nostre cas, serien realment els anys de la postguerra) es projectava encara amb força. I, per descomptat, forta era també la intensitat dels vents de l'est. Seria, no obstant això, una apreciació errònia creure que el descrèdit del mercat era cosa exclusiva del pensament d'esquerra. La influència de Marx era gran, però, i al meu parer més decisivament, ací hi havia també Keynes i la consolidació de la macroeconomia com a nova disciplina econòmica, els pensadors conservadors pessimistes a l'estil de Schumpeter o els planificadors indicatius francesos (més gaullistes que una altra cosa). Tots aquests eren corrents intel·lectuals que es coneixien, mal que bé, en l'Espanya d'aquells anys on, recorden, fins i tot nosaltres teníem

plans de desenvolupament. El corrent més influent era, sens dubte, el que arranca de Keynes, l'obra del qual ja aleshores s'ensenyava en les aules de les nostres universitats. De Keynes van partir aquells de la meua generació amb inclinacions macroeconòmiques. Els macroeconòmicament menys predisposats vam llegir i admirem Keynes, i l'admirem encara, però, potser de manera més difusa, rebem una major influència del que podríem anomenar el vessant microeconòmic de la crítica del mercat, el que va des de la teoria de les fallades del mercat al pensament planificador, bé en la versió "indicativa" (Pierre Massé en seria un autor representatiu), bé en la versió de "socialisme de mercat" (a la manera d'Oskar Lange).

La vida va seguir el seu rumb, i si al cap dels anys traiem comptes veurem que hem sigut molts els que, a pesar d'aquests orígens, hem dedicat una part substancial de les nostres carreres a discutir i dilucidar la lògica dels mercats competitius. És aquesta una paradoxa? No ho seria si, per dir-ho així, el nostre estudi del mercat haguera estat guiat per un esperit semblant al del metge patòleg. Encara que revestir-nos amb aquest vestit siga un subterfugi a què hem recorregut més d'una vegada, no crec que aquesta conclusió siga en absolut encertada. La nostra relació amb la idea i la realitat del mercat ha sigut molt més positiva, admirativa ben sovint i, certament, mai per davall del respecte i l'amistat.

La paradoxa, doncs, subsisteix. ¿Per què va ser fàcil la transició des d'inclinacions intel·lectuals d'estil planificador a una dedicació intensa a investigar la lògica del mercat? Ja que ací no estem fent psicologia no tindrè en compte les explicacions que posarien l'èmfasi en el poder persuasiu de les universitats americanes. Sostindrè més aïna que la transició va ser fàcil perquè, i això no és un descobriment meu, la teoria pura dels mercats competitius és cosina germana de la teoria de la planificació.

És, en efecte, un punt de vista possible el que té en compte un capitalisme no intervingut com un món inevitablement poblat per monopolis i caracteritzat, a més, per una provisió de serveis i béns públics inferior a l'òptima. Des d'aquesta perspectiva els resultats de la mà invisible i l'eficiència econòmica, objecte d'estudi de la teoria pura dels mercats, només podrien aconseguir-se plenament amb la presència d'una mà molt visible: la del planificador. O, en termes menys grandiosos, la del regulador. En major o menor mesura aquest punt de vista sostindria que el planificador, en primer lloc, hauria de prevenir el sorgiment de monopolis; en segon lloc, actuar com un ordinador que calculara i garantira els preus correctes de les coses i, en tercer lloc, estar al corrent que el sector públic proveïra els nivells adequats de béns públics. Vull subratllar que aquesta és una visió simplement possible i no necessàriament la posició que podríem considerar majoritària en la meua generació. L'opinió que estic intentant transmetre és que era possible, i continua sent possible, estudiar la teoria pura dels mercats competitius i tenir, al mateix temps, simpatia per la planificació o, si no simpatia, almenys no ser particularment escèptic sobre la viabilitat, especialment pel que fa a les versions més descentralitzades.

No obstant això, el transcurs dels temps ens ha portat moltes experiències noves. En destacaré dues, una d'ordinària i una altra d'extraordinària. Del costat ordinari tenim l'experiència de les economies mixtes que ha sigut àmplia i llarga. S'ha fet evident. Com podia ser d'altra manera? Allò que ja tantes vegades se'ns ha dit: que no s'ha de comparar el mercat real amb el regulador ideal, sinó el mercat real amb el regulador real. Si així ho fem no sempre les conclusions seran a favor del mercat, però tampoc ho seran sempre a favor del regulador. Ens hem adonat, per exemple, que els governs són els majors agents econòmics de l'economia. El potencial per al bé és gran, però simplement per les dimensions, quan cometem errors, aquests poden ser majúsculs. De fet, hem après, i aprendre què és el que no se sap és aprendre, que no sabem com minimitzar la capacitat d'error del govern (la possibilitat de minimitzar el govern és una solució només parcial: els assegure a vostès que el poder econòmic directe i indirecte dels governs no es reduirà a zero).

L'experiència extraordinària ha sigut, és clar, el col·lapse de les economies de planificació central. Encara que jo sóc de l'opinió que l'origen de la crisi va ser més polític que econòmic, és a dir, que en els inicis es va tractar del col·lapse d'una dictadura, és en qualsevol cas patent que ha posat de manifest la incapacitat del sistema econòmic de planificació central. Altrament

el que hauríem observat és una transformació política profunda acompanyada de retocs econòmics i no la paorosa catàstrofe que estem veient. Certament, un podria preguntar-se si tot això era inevitable, si és el resultat d'una característica essencial de la planificació o d'una distorsió. És una reflexió, què va poder ser, que algun dia caldrà fer. Però no ara. És massa prompte. Ara cal simplement reconèixer que la planificació central com de fet ha existit ha sigut un fracàs complet, ha acabat, per dir-ho planerament, com el rosari de l'aurora. Molt em tem que aquest fracàs arrossegirà en la caiguda moltes coses, incloent-hi moltes coses bones. I una pregunta que no puc deixar de fer-me és si una d'aquestes coses serà la teoria pura dels mercats competitius.

I la resposta és que no ho sé. Confie que no. Però no és impossible. No és impossible encara que el sospitós fóra completament innocent. La culpabilitat per associació amb culpable no serà una categoria jurídica vàlida, però tots sabem que ocorre ben sovint. I en el nostre cas l'associació ha existit, encara que no ha sigut ni de bon tros intensa. La veritat és que em preocupa més saber si el sospitós és completament innocent. Perquè el fet és que si la teoria pura dels mercats competitius i de la planificació són cosines germanes i si els mercats competitius en la seua encarnació capitalista han funcionat tan bé i la planificació central ha funcionat tan malament, aleshores hem de concloure que una de les dues teories, o les dues, no eren molt congruents amb l'encarnació real. O el que és el mateix, una de les dues teories, o les dues, no capturava en l'aparell conceptual algunes de les peces essencials de la realitat.

La meua opinió és que les dues. Això és clar pel que fa a la teoria de la planificació a què m'he referit adés. Aquesta no té molt a veure amb la planificació central a la soviètica i, en canvi, molt més amb el socialisme de mercat, un model ideal mai realitzat.

Però m'interessa ara més discutir les dificultats de la teoria pura dels mercats competitius. No és aquest el fòrum més indicat per a una llarga disquisició teòrica sobre la qüestió. Fer-ho adequadament requeriria, a més, l'ús de l'instrumental propi de la nostra disciplina, que és un instrumental matemàtic. Hauré de demanar-los que creguen que podria dur-la a cap i ja que m'estan donant aquesta distinció supose que estaran inclinats a atorgar-me la confiança. Hi ha un aspecte, no obstant això, sobre el qual voldria elaborar un poc perquè constitueix una de les insuficiències més clares de la teoria dels mercats competitius: em referisc al tractament del fenomen de la innovació.

Defugiré plantejar la meua discussió en el nivell més filosòfic, però voldria fer constar que algunes de les dificultats de la teoria es presenten ja en eixe nivell. El problema és que en la teoria allò que és absolutament nou no cap. En la teoria, el repertori del que és possible en els pròxims cinquanta anys ha de ser descriptible ara. És cert que no tot el que és possible ocorrerà, però el que ocorrerà haurà de ser una de les eventualitats anticipades. És com si diguérem que l'any 1940 els agents econòmics tenien al cap un món futur que incloïa com una de les seues possibilitats la revolució informàtica. Però, repetisc, no és aquesta dificultat un tant abstracta en la qual vull insistir avui.

Una innovació és, essencialment, nova informació. No és l'objecte el que importa, sinó el llibre d'instruccions per al muntatge. Com és àmpliament conegut, la informació té el caràcter d'allò que els economistes anomenem un bé públic i la seua provisió presenta dificultats teòriques en un context de competència perfecta pura. Una innovació, una vegada adquirida, pot ser copiada a un baix cost. És més, es pot i s'ha d'argumentar que l'eficiència econòmica requereix que el preu siga també baix ja que, d'una altra manera, es perdrien possibilitats d'intercanvis socialment beneficiosos. Com negar-li a un malalt una medicina el cost de producció de la qual és clarament inferior al benefici que el malalt en deriva? I, no obstant això, és clar que si seguim els dictats de l'eficiència estem al mateix temps destruint els incentius per a la innovació. Perquè, qui invertirà en investigació i desenvolupament si els beneficis derivats de la inversió no són apropiables? Cada innovador potencial esperarà que un altre prenga la iniciativa amb el resultat final que no la prendrà ningú. Una conclusió s'imposa inevitablement: en un context d'economia de mercat sense intervenció pública una condició necessària perquè els incentius a la innovació siguen els adequats és la falta de puresa de la competència, concretada en la possibilitat per part dels innovadors d'obtenir beneficis de monopoli sobre els fruits de la innovació. El dret de patents no és altra cosa que la plasmació legal d'aquesta

condició. Disculpen-me la pruija de voler fer constar, sense més elaboració, que l'obtenció de drets de monopoli és una condició necessària, que no suficient. No vull que els col·legues m'agafen en una falta.

Sens dubte, queda la possibilitat de la intervenció pública i, de fet, és difícil no concloure que el caràcter de bé públic de l'activitat innovadora justifica àmpliament les subvencions a la investigació de caràcter general i incremental que podríem anomenar bàsica. Així que estiguen tranquils. No he vingut ací, Déu me'n guard!, a dir-los que no ha d'haver-hi fons per a la investigació bàsica. Però, una altra vegada, la notable falta de to innovador de les economies de planificació central ens diu que alguna cosa hauria d'errori a espentar al límit l'argument de la innovació com a bé públic i a tenir en compte la possibilitat de posar tota l'activitat innovadora sota la responsabilitat del sector públic. Val la pena assenyalar que en els països de planificació central no va fallar la investigació bàsica. Els exsoviètics sabien, en principi, com fer ordinadors personals. Van ser els planificadors els que no van saber veure que aquesta era la tecnologia del futur. Això els va ocórrer no perquè estigueren mancats d'intel·ligència, sinó perquè, en realitat, era molt difícil veure-ho. Si vostès tornen arrere i recorden sobre quines bases es pretenien vendre els primers ordinadors personals (portar els comptes de la casa, per exemple) es convenceran que no era en absolut evident que eixa era una tecnologia necessària. D'ací es dedueix la conclusió a què vull ara arribar, és a dir, que per a estimular la innovació que podríem anomenar tecnològica o aplicada fa falta un sistema que en les qüestions fonamentals estiga dirigit per la competència, un sistema en què la força de l'esperit innovador estiga en mans d'iniciatives empresarials que persequisquen el seu benefici i no una altra cosa. La descentralització és essencial perquè si la innovació s'ha d'estimular i adoptar de manera centralitzada aleshores és quasi inevitable que el progrés es farà més lent, per la simple raó que la innovació significa, en part, el trencament de les estructures establides i l'obsolescència d'allò ja instal·lat. És molt fàcil enganyar-se sobre el valor de noves tecnologies quan ja es té un sistema que funciona adequadament i no s'està sotmès a la competència d'innovadors potencials faltats de tota consideració per allò que ja existeix.

Arribats en aquest punt m'han de permetre vostès que faça una digressió. No vull portar massa lluny la comparació entre la teoria pura de la competència, que m'és molt volguda, i la realitat de les economies de planificació central, per la qual no tinc cap simpatia. És cert que les dues tenen dificultats amb la innovació, però les de les segones són, en realitat, molt profundes. Les dificultats no es limiten a la innovació, sinó també a la imitació. Els planificadors centrals soviètics no sols no van saber veure el futur dels ordinadors personals (això els va passar a molts, als francesos o a la meua veïna, la *Digital Corporation*), sinó que una vegada el futur de la tecnologia estava ben establert van ser incapaços de desplegar una indústria d'imitació. No és ara el moment de preguntar-se per què va ser així (una fallada generalitzada en el control de qualitat de productes intermedis podria ser part de l'explicació), sinó de constatar que així va ser. I no cal oblidar que, segons els mínims de subsistència, en el càlcul del felicitat no compta tant el que es té com el que no es té. Encara recorde bé les amargues queixes d'un matemàtic soviètic privat en la seua vida professional de l'ús dels ordinadors personals. D'això deu fer dos anys i l'home era la imatge de la misèria. I, no obstant això, així vivíem tots no molt més enllà de deu anys arrere.

Reprenquem el fil del nostre discurs. Seria raonable resumir el nostre succint examen dels problemes relacionats amb l'activitat innovadora amb la conclusió que l'estímul adequat a la innovació requereix una combinació de subvenció pública per a la investigació bàsica, de monopoli que garantisca l'apropiació individual dels beneficis de la innovació i de competència que garantisca que solament l'apreciació d'aquests beneficis per part de l'innovador-inversor seran un factor en la decisió d'innovar. Aquesta combinació de protecció pública, monopoli i competència s'assembla molt a la realitat dels països capitalistes desenvolupats, s'assembla poc al dels països de planificació central i molt em tem que tampoc s'assembla gaire al món ideal del model de competència perfecta.

Però, i permeten-me amb això tancar un dels cercles d'aquest discurs, s'assembla molt, en canvi, a la visió d'un altre dels autors que de la mà de Fabián Estapé era popular en la Facultat d'Econòmiques de Barcelona en els meus anys d'estudiant. Em referisc a Joseph Alois Schumpeter. Aquest famós economista austriacoamericà va basar, precisament, la seua teoria

del capitalisme en la visualització d'aquest com un procés de "destrucció creadora" (en terme seu) dirigit per empresaris innovadors que constantment impulsarien onades d'innovació, destrucció i imitació. Encara que, repetisc, Schumpeter era molt popular en aquells anys, la veritat és que no va arrelar. Al meu parer, no va ser per raons ideològiques, sinó més aïna per raons internes al desenvolupament de l'economia com a disciplina científica. És difícil progressar sense la influència d'una metodologia analítica (en economia, matemàtica) i fins molt recentment no s'han elaborat models schumpeterians analíticament rics. S'ha tardat tant en part perquè és difícil. Però més probablement perquè es creia que la teoria moderna de l'equilibri general, basada en l'obra de Léon Walras i dels seus seguidors contemporanis, era suficient. Keynes, l'obra del qual, com la de Schumpeter, no era matemàtica però a diferència de Schumpeter era hostil a la matematització, va tenir més sort. Probablement perquè la necessitat es va sentir d'immediat (la macroeconomia no existia!), la seua obra va ser formalitzada amb rapidesa.

La popularitat de Schumpeter es devia a una raó un tant curiosa. Schumpeter era un conservador que havia deixat de creure en el futur del capitalisme i que creia, en canvi, que el socialisme era inevitable. Aquestes creences les va teoritzar en un llibre brillant, *Capitalismo, socialismo y democracia*, publicat l'any 1942 (la data és important). Frases famoses antany, avui altisonants, com "Pot sobreviure el capitalisme? No, pense que no", que obri la segona part del llibre, o "Pot funcionar el socialisme? Per descomptat que pot ser", que n'obri la tercera, eren música a les oïdes dels molts desafectes d'aquells temps. En poques paraules, Schumpeter basava el seu escepticisme en la conjunció de la idea que el poder innovador del capitalisme és, fonamentalment, el poder innovador de l'empresari individual, del capità d'empresa i de la percepció que l'era del capità d'empresa estava desapareixent. Per a Schumpeter, el capitalisme de les grans empreses establides s'estava burocratitzant en un procés, per a ell, de falta de vitalitat innovadora i de transició inevitable al socialisme.

És evident que Schumpeter es va equivocar espectacularment. El capitalisme ha travessat una de les seues etapes més innovadores, tant que ha soterrat ignominiosament l'amençador enemic d'altres temps. On va estar l'error de Schumpeter? Perquè si acceptem la seua visió del capitalisme, aleshores una de dos, o bé Schumpeter va menystenir la capacitat d'innovació de la gran empresa capitalista moderna, o bé Schumpeter va menystenir la continuada, directa o indirecta presència de la creativitat empresarial individual en el capitalisme modern. És aquesta una qüestió en el fons empírica i ja que no sóc economista empíric no puc contestar-los-la. Però els diré quina m'agradaria que fóra la resposta. I també els diré per què. M'agradaria que la resposta fóra que Schumpeter va menysprear la importància en el món d'avui de la capacitat innovadora de l'empresari individual. I la raó, per a ser-los sincer, és que pense que a aquesta altura dels temps i en aquesta Europa en què ens estem integrant l'avantatge comparatiu, que no dic absolut, d'un país com Espanya podria molt bé estar en les activitats innovadores pròpies de l'empresari no molt gran. D'una banda, gràcies a les nostres universitats i politècnics, el nostre nivell de qualificació tècnica comença a traspasar el llindar adequat. I, d'una altra, mentre que és evident que en el procés de modernització cal copiar molt, també és cert que hi ha la possibilitat que de vegades puguen explotar-se com a avantatge les insuficiències del passat per a obrir vies d'innovació. Al cap i a la fi, per a innovar no són tantes les coses valuoses que cal destruir. Sigui com sigui, es pot mantenir l'opinió que si Espanya arriba algun dia a formar part de les files de la primera línia europea no serà tant, comparativament, per les seues grans empreses sinó, permeten-me la hipèrbole, per una explosió schumpeteriana de creativitat empresarial fonamentalment individual o, si prefereixen, de petita i mitjana empresa en els orígens.

I per tot això és adequat que els ho diga avui i ací, tant perquè la Comunitat Valenciana és famosa per la vitalitat del seu empresariat petit i mitjà com, i amb això tanque l'últim dels meus cercles, en honor d'aquell petit industrial a qui la crisi econòmica de l'any 1918 va fer emigrar de la Marina Alta cap al Paral·lel de Barcelona, on el seu fill visqué sa vida i el seu nét en començà la seua. En nom d'avi, fill i nét, moltes gràcies.